

Sevda İslam qızı Abbasova¹

KOMMUNIKATİV BACARIQLAR VƏ ONLARIN AŞILANMASI

Ümumtəhsil məktəbi ümumbəşəri biliklərin, bacarıqların, habelə şagirdlərin müstəqil fəaliyyət təcrübəsinin və şəxsi məsuliyyətinin, yəni təhsilin keyfiyyətini müəyyən edən əsas səriştələrin ayrılmaz sistemini formalaşdırmalıdır. Buna uyğun olaraq, əhalinin dəyişən tələblərinə, cəmiyyətin və iqtisadiyyatın inkişafı üçün uzunmüddətli hədəflərə uyğun olaraq yüksək keyfiyyətli təhsilin təmin edilməsi müəyyən edilmişdir.

Ölkədə və cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklər məktəb həyatına da öz müsbət təsirini göstərmişdir. Yalnız proqramlar, dərslilər, işin forma və metodları deyil, həm də şagirdlər, valideynlər və təbii ki, müəllimlər də dəyişdi. Əvvəllər müəllimin vəzifəsi, əsasən, şagirdlərə müəyyən miqdarda bilik çatdırmaq, onların mənimsənilmə dərəcəsini yoxlamaq, biliyin tərəqqisini və keyfiyyətini qiymətləndirmək idi.

Bu gün müəllimin qarşısında şagirdlərə intellektual, kommunikativ, informasiya və digər sahələrdə bir sıra əsas səlahiyyətləri mənimsəməyə kömək etmək kimi bir məsuliyyətli vəzifə durur. Prioritet istiqamətlərdən biri də öz imkanlarını maksimum reallaşdırmağa çalışan, yeni təcrübələri dərk etməyə açıq, müxtəlif situasiyalarda əsaslandırılmış və məsuliyyətli seçimlər etməyi bacaran şəxsiyyətin yetişdirilməsidir. Belə bir şəxsiyyət yetişdirmək üçün uşağa müxtəlif sahədə və ünsiyyət vəziyyətində linqvistik vasitələrdən istifadə edərək müəyyən kommunikativ vəzifələri həll etməyi öyrətmək, yəni şagirdlərdə kommunikativ səriştə formalaşdırmaq mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ölkəmizdə təhsilin məzmununda və məqsədlərində baş verən dəyişikliklər dəyişən həyat situasiyalarını idarə etməyi bacaran, zəruri bilikləri müstəqil əldə edən, müxtəlif problemlərin həlli üçün onları praktikada tətbiq etməyi bacaran məzunların hazırlanması vəzifəsini qoyur.

Ümumtəhsil məktəblərini bitirən hər bir məzun müstəqil və tənqidi düşünməli, yaranan problemləri görməli və müasir texnologiyalardan istifadə etməklə onların rəşional həlli yollarını axtarmalıdır. Əldə etdiyi biliyin harada və necə tətbiq oluna biləcəyini aydın şəkildə başa düşməli, yaradıcı düşünmək; informasiya ilə bacarıqla işləmək qabiliyyətinə malik olmalıdır. Bütün sosial qruplarda ünsiyyətə malik olmalı, müxtəlif sahələrdə, müxtəlif situasiyalarda birgə işləməyi bacarmalı, hər hansı münaqişə vəziyyətlərinin qarşısını almalı və ya münaqişədən məharətlə çıxmalı, öz əxlaqının, intellektinin və mədəni səviyyəsinin inkişafı üzərində müstəqil işləməlidir. Müvafiq olaraq, təhsilin müasir inkişafı mərhələsində Azərbaycan dili və ədəbiyyatın tədrisi təlim məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsinə yeni yanaşmalar tələb edir. "Səriştə" anlayışı getdikcə leksikona daha çox daxil olur. Bu barədə ətraflı danışmadan əvvəl bu anlayışın mahiyyətini müəyyənləşdirmək lazımdır. Bacarıqların təhsilin normativ və praktiki komponentlərinə daxil edilməsi, şagirdlərin nəzəri biliklər toplusunu yaxşı mənimsədikləri, lakin həll etmək üçün bu biliklərdən istifadəni tələb edən fəaliyyətlərdə əhəmiyyətli çətinliklərlə, xüsusi həyat problemləri və ya problemli vəziyyətlərlə qarşılaşdıqları zaman ümumtəhsil məktəblərinə xas olan problemi həll etməyə imkan verir.

Bacarıq nədir? Bu anlayışın bir neçə şərhı var: kompetentlik - latınca "rəqabət etmək" – "nail olmaq". Kompetensiya - müəyyən bir şəxsin səlahiyyətinə malik olduğu bir sıra məsələlər (D.İ. Uşakov). Bacarıq - kiminsə məlumatlı olduğu bir sıra məsələlər (S.İ. Ojeqov). Kompetentlik müəyyən bilik, bacarıq və bacarıqların məcmusudur ki, onlar haqqında insanın xəbərdar olması və əməli təcrübəyə malik olması lazımdır. V.A. Mijerikova tərəfindən redaktə edilən pedaqoji lüğətdə aşağıdakı tərifə rast gəlirik: "Səriştə, fəaliyyət subyektinin bilik və vəziyyət arasında əlaqə yaratmaq bacarığı və ya müəyyən bir sahədə problemi həll etmək üçün zəruri olan hərəkətlər üçün indikativ əsas, prosedur tapmaq bacarığıdır".

Latın dilindən tərcümədə kompetensiya insanın bilikli, bacarıqlı və təcrübəyə malik olduğu bir sıra məsələləri nəzərdə tutur. Bütün təriflər üçün ümumi olan bilik və təcrübəyə malik bir insanın öz həyatında uğur qazanmasına imkan verən müxtəlif vəzifələrin öhdəsindən gəlmək qabiliyyətidir. Təbii ki, səriştəliliyi ənənəvi bilik, bacarıq və vərdislərdən fərqləndirmək lazımdır. Kompetensiyaya əsaslanan yanaşma ilk növbədə şagirdin şüurunu deyil, bilikləri tətbiq etmək və aşağıdakı hallarda yaranan bənzətmə ilə problemləri həll etmək bacarığını qoyur: müasir avadanlıq və texnologiyaları mənimsədikdə; insanlar arasındakı münasibətlərdə, etik standartlarda, öz hərəkətlərini qiymətləndirməkdə; vətəndaşın, ailə üzvünün sosial rollarını yerinə yetirərkən praktik həyat; peşə seçərkən və peşə təhsili müəssisəsində təhsil almağa hazırlığını qiymətləndirərkən, əmək bazarında naviqasiya etmək lazım olduqda.

Şagird üçün kompetensiyalar onun gələcəyinin görüntüsü, onu əhatə edən aləmi mənimsəmək üçün bələddir, buna görə də təlim dövründə müəllimdə müəyyən səriştələr, xüsusən dil, linqvistik, kommunikativ və sosial-mədəni bacarıqlar inkişaf etdirilməlidir. Prioritetlərdən biri olan kommunikativ səriştənin formalaşması üzərində dayanmaq istərdim. Bu eyni zamanda müasir dünyada ünsiyyət, sosiallaşma və şagirdlərin uyğunlaşması vasitəsidir. Qeyd edək ki, müasir [psixologiyada](#) ünsiyyətin üç tərəfini- kommunikativ, interaktiv və perseptiv tərəflərini fərqlənirirlər. Ünsiyyətin kommunikativ tərəfi dedikdə, ilk növbədə [informasiya](#) mübadiləsi olması nəzərdə tutulur. Ünsiyyətin interaktiv tərəfi onun qarşılıqlı təsir prosesi olmasını göstərir. Bu deməkdir ki, ünsiyyətdə olarkən insanlar yalnız bir-birlərinə

¹ADPU_nun doienti

məlumat ötürür, həmçinin müxtəlif səviyyələrdə bir-birilərinə psixoloji təsir göstərmiş olurlar. Ünsiyyətin perseptiv tərəfi isə insanların ünsiyyət prosesində bir-birilərinə qavraması və anlamasını nəzərdə tutur.

Ünsiyyətə əsaslanan öyrənmə innovativ texnologiyaların mahiyyətini təşkil edir və ünsiyyətin şəxsi yönümünü nəzərdə tutur. Kommunikativ öyrənmə, şagird və müəllim arasındakı əlaqənin əməkdaşlığa əsaslandığı təhsil prosesinin metodudur. Kommunikativ səriştənin müəyyənləşdirilməsi üçün bir neçə formula var. Kommunikativ səriştə linqvistik, nitq və sosial-mədəni komponentlərin birləşməsidir.

Başqa bir şərhə görə, bu, nitq fəaliyyətinin bütün növlərinə, şifahi və yazılı nitq mədəniyyətinin əsaslarına yiyələnmək, təcrübə, maraq və psixoloji xüsusiyyətlərinə uyğun gələn müxtəlif sahələrdə və ünsiyyət vəziyyətlərində dildən istifadə bacarıq və vərdisləridir. Kommunikativ bacarıqlar aşağıdakıları birləşdirir:

1. Linqvistik kompetensiya – nitqin formatlaşdırılması. Lügət və qrammatikanı öyrənərkən şagirdlər leksik və qrammatik bacarıqları inkişaf etdirirlər.

2. Sosiolinqvistik səriştə – şagirdlər kontekstə uyğun olaraq dil materialını tətbiq etməyi öyrənirlər.

3. Diskursiv kompetensiya – mətnlərin qurulması. Dialoq və monoloqun köməyi ilə şagirdlər kommunikativ fəaliyyətə yiyələnirlər.

4. Pragmatik kompetensiya – məqsədə çatmaq. Şagirdlərə sual təqdim olunur və onlar suala cavab tapmağı öyrənirlər. Burada mənanın köçürülməsi və qavranılması da var.

5. Sosial kompetensiya – uşaqlar özlərini başqasının yerinə qoymaq bacarığını və mövcud vəziyyətin öhdəsindən gəlmək bacarığını öyrənirlər.

6. Sosial-mədəni kompetensiya – şagirdlər xarici dil kimi öyrəndikləri ölkələrin tarixi, mədəniyyəti, adət-ənənələri haqqında bilikləri tətbiq edirlər.

Beləliklə, kommunikativ səriştənin formalaşması fəaliyyətə əsaslanan yanaşmaya əsaslanır, çünki o, hər bir şagirdin müstəqilliyini və yaradıcı fəaliyyətini inkişaf etdirir, şifahi ünsiyyət və davranış mədəniyyətinin mənimsənilməsinə kömək edir. Kommunikativ səriştə insanın həyatın istənilən sahəsində praktik fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Müasir cəmiyyətdə şifahi və yazılı ünsiyyət bacarıqlarını mükəmməl bilən, hərtərəfli savadlı insanlara xüsusilə böyük ehtiyac var. Peşəkar, işgüzar əlaqələr və şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı əlaqələr müasir insandan həm şifahi, həm də yazılı şəkildə geniş çeşidli bəyanatlar yaratmaq üçün universal bacarıq tələb edir. Hazırda şagirdlərə dilin linqvistik əsaslarının mənimsədilməsi təlimdə basılıca məqsəd və vəzifə yox, vasitə rolunu oynamaalıdır. Yəni, linqvistik anlayışların, qayda və qanunların öyrədilməsi şagirdlərin dil duyumunun, nitq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə, lügət ehtiyatlarının zənginləşdirilməsinə yönəldilməlidir. Bir sözlə, dil təlimində nitq fəaliyyəti ön plana çəkilməli, verilən biliklər ona istiqamətlənməlidir. Təəssüf ki, şagirdlərimizdə kommunikativ səriştənin inkişafında ciddi çatışmazlıqlar var:

- mütaliə mədəniyyətinin səviyyəsinin aşağı düşməsi;
- fərdi lügət səviyyəsinin azalması;
- kommunikativ səriştənin fərdi-şəxsi əsaslarının inkişaf səviyyəsinin aşağı olması.

Bu çatışmazlıqlar nitq bacarıqlarının nəticələri və keyfiyyətində, konstruktiv dialoq bacarıqlarında və sonradan sosial özünüdərkə özünü göstərir. Bilirik ki, nitq oxu, yazı, dinləyib-anlama və danışma üzrə fəaliyyət növlərinə ayrılır. Dilin nitq fəaliyyəti zəmnində tədrisi deyildikdə məhz bu komponentlərə uyğun bacarıqların formalaşdırılması nəzərdə tutulur. Şagirdin məktəbə qədəm qoyduğu ilk gündən savad təlimi ilə başlayan bu iş yuxarı siniflərdə ardıcıl və mütəşəkkil qaydada davam etdirilir, sistemli xarakter alar və ən zəruri həyati bacarıqların formalaşmasına imkan yaradar.

Həyati bacarıqları bir qədər açıqlayaq. Oxu prosesində sözün məna xüsusiyyətlərini anlamaq, fikrin ifadəsində cümlələr arasında əlaqə və mətnin daxili strukturunun dərk olunması ilə bağlı bacarıqlar qazanılır. Şagird ədəbi-bədii və elmi kütləvi mətnlər üzərində müstəqil işləməklə lügət ehtiyatını zənginləşdirir, müxtəlif üslublarda yazılmış materialları səciyyəvi xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirmək bacarığına yiyələnir. Aydındır ki, dilin ən mühüm vahidi sözdür. Oxu prosesində şagird ona tanış olmayan yeni sözləri müəyyənləşdirib, mənasını işlənmə məqamına və ya lüğətlərdən istifadə edərək şərh edir ki, bu da onun yaradıcılıq, axtarıcılıq, tədqiqatçılıq qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edir. Dərslərdə verilmiş oxu mətnləri şagirdin yeni məlumatlar əldə etməsinə, bilik dairəsinin genişlənməsinə, ümumi dünyagörüşünün formalaşmasına təsir göstərir. Bəzən söz, şagirdə ayrılıqda, kontekstdən təcrid edilərək təqdim edilir. Bu şagirdə sözün mahiyyətini anlayıb, fəal leksikonuna daxil etməsinə mane olur. Yeni sözü anlamayan şagird, təbii ki, onu işlətməkdən çəkinir və beləliklə, nitqi inkişafdan qalır. Nəzərə almaq lazımdır ki, ana dili təlimində oxu həm də nitq fəaliyyətinin digər növləri üçün bir özlülük rolunu oynayır.

Məktəblilər arasında mədəni ünsiyyət problemi bu gün sosial təlim mühitinin təşkilində ən vacib məsələlərdən biridir. Nitq fəaliyyətinin bir növü kimi danışma bacarıqlarının inkişafı da Azərbaycan dili təlimində qarşıya qoyulan aktual vəzifələrdən sayılır. Şagird sərbəst, müstəqil, aydın, yığcam niqte yiyələnməklə qazandığı bilikləri ifadə etmək imkanı əldə edir. Şifahi nitq müxtəlif forma və üsullarla inandırıcı şəkildə təqdim olunmalıdır. Bu isə danışanın hazırlığından, məlumatların dolğun və düzgünlüyündən, eləcə də auditoriyanın maraqlarına cavab verməsindən çox asılıdır. Göründüyü kimi, nitq fəaliyyəti bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan bir sistemdir və təlim prosesində bu bacarıqlar integrativ əsasda formalaşdırılmalı əlaqəli şəkildə həyata keçirilməlidir ki, gözlənilən nəticələr əldə olunsun. Azərbaycan dilinin öyrənilməsi şagirdlərin ünsiyyət imkanlarını genişləndirir, onlarda nitq fəaliyyətinin növləri ilə yanaşı, düşünmə, öyrənmə və danışma bacarıqlarını formalaşdırır. Azərbaycan dili ümumtəhsil məktəblərində tədris olunmaqla şagirdlərdə nitq mədəniyyətinin formalaşmasına xidmət edir. Şagirdlər bu fənnin vasitəsilə

milli mədəniyyət nümunəsi kimi ana dilini öyrənir, onun səs sisteminə, lüğət ehtiyatına, üslubi-qrammatik xüsusiyyətlərinə yaxından bələd olur, elmi, bədii, publisistik və digər üslublarda yaradılmış ədəbiyyat nümunələri ilə tanış olmaq imkanı qazanırlar. Eyni zamanda, dildən istifadə edərək öyrənəcəkləri digər fənlərin daha yaxşı mənimsənilmə potensialını genişləndirirlər.

Şagirdlərin oxunmuş mətn əsasında öz yazılı bəyanatını yaratmaq lingvistik və kommunikativ səriştə sınağıdır, yəni ana dilini və onun qrammatik quruluşunu bilmək sınağıdır. Bu, dil normalarına uyğunluq və müxtəlif nitq fəaliyyəti növlərinə yiyələnməkdir. Bu başqasının nitqini qavramaq və öz ifadələrini yaratmaq bacarığıdır. Buna görə də Azərbaycan dili və ədəbiyyatı dərslərində tədris tələbələrə ünsiyyət bacarıqları, ehtiyacları nəzərə alınmaqla qurulmalıdır.

Kommunikativ səriştənin mahiyyətinə qısa bir nəzər salaq. Təlim prosesi şəxsiyyətin formalaşması və həyatı vərdislərinin formalaşdırılmasına xidmət edən yeni təlim məqsədlərinə yönəlmişdir. Təlimin məzmunu və metodologiyası dəyişmişdir. Müəllimlər başa düşdülər ki, məktəb təlimi şagirdə, təlim nəticələrinə yönəlməlidir, şagirdləri təkcə yaddaşa yox, ilk növbədə təfəkkürün inkişafına əsaslanaraq öyrətmək lazımdır. Hazırda təlimin məzmunu şagirdlərin nitq mədəniyyətinin formalaşmasına xidmət edən nitq bacarıqları, dil bacarıqları və lingvistik bacarıqların üzərində qurulmuşdur. Əgər nitq bacarıqları ünsiyyət prosesində qazanılan qabiliyyətləri əhatə edərsə, dil bacarıqları intuitiv şəkildə insana verilmiş, lakin müşahidə və mütaliə vasitəsilə dərinləşdirilən qabiliyyətləri əhatə edir. Nitq bacarıqları şifahi ünsiyyətdə, dil bacarıqları isə yazı prosesində özünü göstərir. Nitq və dil bacarıqları qarşılıqlı əlaqədə olsalar da, bəzən müstəqil fəaliyyət göstərə bilirlər. Bunun nəticəsidir ki, bəzən yazı qabiliyyəti yüksək olan şagirdin danışq qabiliyyəti zəif olur və ya əksinə. Lingvistik bacarıqlar isə dil fakt və hadisələrinin ümumiləşdirilməsi yolu ilə əldə edilir və idraki qabiliyyətlər hesab edilir.

Qeyd etdik ki, ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dilinin tədrisində başlıca məqsəd şagirdlərdə hərtərəfli nitq bacarıqları, sözün geniş mənasında, nitq mədəniyyəti formalaşdırmaqdan ibarətdir. Bu o deməkdir ki, təhsilini başa vurmuş hər bir məktəbli aydın və səlis nitqə malik olmalı, fikir və düşüncələrini şifahi və yazılı formada sərbəst ifadə etməyi, şəraitdən asılı olaraq başqaları ilə ünsiyyət qurmağı, müəyyən problemlə bağlı müzakirə açmağı və lazımı məqamda söylənilmiş mülahizələri ümumiləşdirməyi bacarmalıdır. Kommunikativ səriştə lingvistik, mədəni, psixoloji və sosial biliklərin sintezinə əsaslanan aşağıdakı kommunikativ bacarıqların məcmusudur. Yəni:

- digər insanlarla ünsiyyət qurmaq bacarığı - cütlərdə, kiçik qruplarda dialoq aparmaq, ünsiyyət qurmaq bacarığı;

- mövqelərin oxşar və fərqli cəhətlərini nəzərə almaq, ortaq məhsul və ya nəticə əldə etmək üçün tərəfdaşlarla qarşılıqlı əlaqə qurmaq;

- dilin ünsiyyət vasitəsi kimi mənimsənilməsi, elm, incəsənət, riyaziyyat və xarici dillərin oxşar və fərqli cəhətlərini dərk etmək;

- kosmosda oriyentasiya, diaqramların, xəritələrin, planların dilini başa düşmək, təbii, texnogen və sosial məkanın çoxölçülülüyünü dərk etmək və istifadə etmək, məkanın sərhədlərini anlamaq və əlaqəli düzəlişlər.

Bu bacarıqların formalaşdırılması kommunikativ və fəaliyyətə əsaslanan təlim vasitəsilə həyata keçirilir. Hazırda fərdin əsas səriştəsi kimi kommunikativ səriştənin inkişaf etdirilməsi vəzifəsi nitqin inkişafının ritorik komponentini nitq bacarıqlarını təkmilləşdirmək məqsədilə yenilənmiş, nitqin öyrədilməsində kommunikativ-fəal yanaşmanın prioritetliyini müəyyən etmişdir.

Kommunikativ səriştə nitq fəaliyyətinin bütün növlərinə yiyələnməyi nəzərdə tutur, müasir Azərbaycan ədəbi dilinin əsas biliklərini təmin edir, bunun fonunda fərdin peşəkar səriştəsini təşkil edən xüsusi bilik və bacarıqlar məqsədyönlü şəkildə formalaşır. Kommunikativ səriştə aşağıdakı səviyyələri özündə birləşdirən struktur təhsildir:

- lingvistik səriştə - öyrənilən dili öz səviyyələrinə uyğun bilmək, dilin bütün vahid və vasitələrindən onun normalarına uyğun istifadə etmək bacarığı; nitq səriştəsi

- fikirlərin formalaşdırılması və tətbiqi üsulları haqqında biliklər, nitqin qavranılması və yaradılması prosesində bu üsullardan istifadə etmək bacarığı;

- diskursiv səriştə - nitq hadisəsinin gedişatının xüsusiyyətləri və onu idarə etmək bacarığı haqqında biliklər;

- mədəni səriştə - dilin milli mədəniyyətin ifadə forması kimi dərk edilməsi, dilin və ədəbiyyatın xalqın tarixi ilə əlaqəsini bilmək;

- nitq etiketi normalarını, millətlərarası ünsiyyət mədəniyyətini bilmək;

- ünsiyyət prosesində bu məlumatları nəzərə almaq və nitq davranışını tənzimləmək bacarığı.

Şagirdlərin kommunikativ səriştəsini inkişaf etdirmək məqsədi ilə kommunikativ bacarıqların inkişafına kömək edən ən təsirli forma mətnlə işləməkdir. Ana dilini öyrənərkən uşağın fəaliyyəti həm öz dilini dəyişdirməyə yönəlmiş fəaliyyət, həm də öz dilinin inkişafına yönəlmiş fəaliyyət kimi qurulmalıdır. Mətnlə işin təşkilinin aşağıdakı forma və üsulları vardır:

- kommunikativ və oyun vəziyyətləri;

- müxtəlif növ diktələr;

- öz-özünə diktələr;

- kiçik mətnlərlə işləmək;

- mətnlər və sənət əsərləri üçün sinxronizasiyaların tərtib edilməsi;

- mətnlə mürəkkəb iş; mətnin lingvistik-stilistik təhlili;

- esse ilə əsaslandırma; mətn redaktəsi.

Dilin mənimsənilməsi yalnız şifahi ünsiyyət şəraitində, kommunikativ vəziyyətdə mümkündür. Kommunikativ universal təlim fəaliyyətinin formalaşdırılması məktəbdə dil tədrisinin tərkib hissəsidir. Şifahi ünsiyyət bacarıqlarının formalaşmasına kömək edən kommunikativ bacarıqlardır. Bunun üçün isə hər dərstdə buna şərait yaratmaq lazımdır. Məhz onların Azərbaycan dili və ədəbiyyatı dərslərində istifadəsi intellektual, yaradıcı istedadlı, əxlaqlı, istənilən mədəni məkanda ünsiyyət qura bilən şəxsiyyətin yetisməsinə şərait yaradır. Kommunikativ səriştələr inkişaf etmədən rəqabət qabiliyyətli, tolerant şəxsiyyət ola bilməz, çünki orta səviyyədən başlayaraq sadə (lingvistik mətn təhlili) və orta məktəbdə lingvistik təhlil və ya mətnin təfsiri, kompleks təhlili ilə bitən praktiki bacarıqları inkişaf etdirir. Şagirdlər tərəfindən inkişaf etdirilən bütün növ səriştələr Dövlət İmtahan Mərkəzindən indan keçərkən nümayiş olunur.

Azərbaycan dili və ədəbiyyatı dərslərində belə tapşırıqların istifadəsi şagirdlərin kommunikativ bacarıqlarının inkişafına kömək edir. Azərbaycan dilinin tədrisi prosesində tələbələrin kommunikativ səriştəsinin formalaşması dilin hər bir insanın və cəmiyyətin həyatında oynadığı strateji rolu, ünsiyyət, təhsil və ətraf aləmi biliyin ən vacib vasitəsi kimi diktə edir. Odur ki, tədrisdə əsas istiqamət təkcə biliklərin məcmusu deyil, müasir insanın tələbatına cavab verən həyat situasiyalarında bu biliklərə yiyələnmək olmalıdır.

Gördüyümüz kimi, kommunikativ mədəniyyət insanın ümumi mədəniyyətinin, müasir cəmiyyət vətəndaşının funksional nitq səriştəsinin, hansı sahədən asılı olmayaraq, gələcək mütəxəssisin əqli fəaliyyətinin ardıcılığının ən mühüm təzahürüdür. Buna görə də, kommunikativ səriştənin formalaşması Azərbaycan dili və ədəbiyyatının bütün məktəb kursunu öyrənmək üçün vacib vəzifələrdən biridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün Azərbaycan dili (dövlət dili kimi) fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) (I-XI siniflər) Bakı, 2013.
2. "Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası", NK-nın 13 yanvar 2009-cu il 9 № li Qərarı.
3. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət strategiyası. Bakı, 2013, 24 oktyabr.
4. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsilin milli kurikulum materialları. Bakı: Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya MMC, 2006, 54 s.
5. Azərbaycan Respublikasının Təhsil sahəsində İslahat Proqramı. Bakı: Çarşıoğlu, 1999, 64 s.

Коммуникативные навыки и их влияние на учащихся

Резюме

В настоящее время перед каждым учителем, работающим в общеобразовательных школах, стоит ответственная задача — помочь учащимся освоить ряд ключевых компетенций в интеллектуальной, коммуникативной, информационной и других сферах. Одним из приоритетных направлений является развитие личности, стремящейся максимально раскрыть свой потенциал, открытой к познанию нового опыта, способной делать осознанный и ответственный выбор в различных ситуациях. Для воспитания такой личности большое значение имеет обучение ребенка решению определенных коммуникативных задач с использованием языковых средств в различных сферах и ситуациях общения, то есть формирование у учащихся коммуникативной компетентности.

Каждый выпускник средней школы должен мыслить самостоятельно и критически, видеть возникающие проблемы и искать их рациональные решения с использованием современных технологий. Они должны четко понимать, где и как можно применить полученные в школе знания, а также уметь грамотно работать с информацией. Они должны быть коммуникабельными во всех социальных группах, уметь сотрудничать в различных ситуациях, предотвращать конфликтные ситуации или успешно разрешать их, а также самостоятельно работать над развитием своего интеллекта и культурного уровня.

В статье раскрываются навыки и умения, необходимые для овладения всеми видами речевой деятельности, основами культуры устной и письменной речи, использования языка в различных сферах и ситуациях общения, соответствующих опыту, интересам и психологическим особенностям. Сюда входит языковая компетенция, социолингвистическая компетенция, дискурсивная компетенция, прагматическая компетенция, социальная компетенция и социокультурная компетенция.

Ключевые слова: средняя школа, речевая деятельность, коммуникативные навыки, самостоятельное мышление.

Communicative skills and their influence on students

SUMMARY

Currently, every teacher working in secondary schools has a responsible task — to help students master a number of key competencies in intellectual, communicative, informational, and other spheres. One of the priority directions is the development of a person who strives to maximize his potential, who is open to learning new experiences, and who is able to make a conscious and responsible choice in various situations. For the education of such a person, teaching a child to solve certain communicative tasks using language means in various spheres and situations of communication, that is, the formation of students' communicative competence, is of great importance.

Every high school graduate must think independently and critically, see emerging problems and seek their rational solutions using modern technologies. They must clearly understand where and how to apply the knowledge received at school, and also be able to work with information competently. They must be communicative in all social groups, be able to cooperate in various situations, prevent conflict situations or successfully resolve them, and also work independently on the development of their intelligence and cultural level.